

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Гречан А.П., доктор економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, Grechan.ap@gmail.com, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Бабич Л.М., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, fin2006@ukr.net, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Парфентьєва О.Г., кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, Київ, Україна, alenagr@ukr.net, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Наконечна С.А., Національний транспортний університет, Київ, Україна, Rudenkova@ukr.net, orcid.org/0000-0003-0507-4116

FEATURES OF THE COMPETITIVENESS ASSESSMENT OF THE NATIONAL ECONOMY OF UKRAINE IN IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Grechan A.P., Doctor of Economics, National Transport University, Kyiv, Ukraine, Grechan.ap@gmail.com, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Babych L.M., PhD (Economics), National Transport University, Kyiv, Ukraine, fin2006@ukr.net, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Parfentieva O.G. PhD (Economics), National Transport University, Kyiv, Ukraine, alenagr@ukr.net, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Nakonechna S.A., National Transport University, Kyiv, Ukraine, Rudenkova@ukr.net, orcid.org/0000-0003-0507-4116

ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Гречан А.П., доктор экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, Grechan.ap@gmail.com, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Бабич Л.М., кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, fin2006@ukr.net, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Парфентьєва Е.Г. кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, Киев, Украина, alenagr@ukr.net, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Наконечная С.А., Национальный транспортный университет, Киев, Украина, Rudenkova@ukr.net, orcid.org/0000-0003-0507-4116

Постановка проблеми. Розвиток процесів глобалізації, що викликає виникнення нових економічних відносин між країнами, регіонами, великими містами, транснаціональними корпораціями, боротьба у сфері інновацій та інформаційних технологій неодмінно виводять вивчення конкурентоспроможності на найвищий рівень досліджень. Процеси ж активного включення України у світові економічні відносини об'єктивно створюють і дедалі загострюють одну із ключових проблем – забезпечення довгострокової конкурентоспроможності країни та інструментів її формування шляхом вибору при відкритості внутрішнього ринку ефективних пріоритетних напрямів подальшого розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відомо, що питання конкуренції та конкурентоспроможності здавна привертала увагу провідних вчених економічної науки. Основоположниками теорії конкурентоспроможності вважаються А. Сміт і Д. Рікардо, а надалі значний внесок у розробку теорії конкурентних переваг вніс світового рівня вчений М.Портер, а також такі відомі науковці: Л. Абалкін, О. Амоша, О. Білорус, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, Р.Фатхутдінов та ін. На сучасному ж етапі розвитку, коли відбуваються надшвидкі динамічні зміни економічної кон'юнктури, втримувати гідні позиції в жорсткій конкурентній боротьбі можуть лише ті суб'єкти (країни, компанії, галузі), які найбільш повно використовують усі впливові чинники конкурентоспроможності. Ось чому нині все більшої уваги приділяється дослідженням, що торкаються обґрунтування комплексу засад щодо виявлення дії існуючих та нових важливих

факторів конкурентоспроможності з визначенням їх місця в системі механізмів в контексті створення конкурентної стратегії країни.

Метою даної наукової статті є обґрунтування сучасних механізмів як ефективних засобів регулювання конкурентоспроможності при формуванні Стратегії економічного та соціального розвитку України.

Виклад основного матеріалу. Логічно, що першоосновою конкурентоспроможності слід вважати таке вихідне поняття, як «конкуренція» (від. лат. – *concurrentia*), що і досі в літературі визнається як змагання або зіткнення. Проте, не дивлячись на тривалість ведення в цій царині досліджень, єдиного загальноприйнятого наукового визначення конкуренції, ще не обґрунтовано. Достатньо відомим, зокрема, є визначення вченого-економіста А.Портера, який стверджує, що конкуренція – це динамічний процес, який розвивається на зразок ландшафту, що безперервно змінюється, і на якому з'являються нові товари, нові шляхи маркетингу, нові виробничі процеси та нові ринкові сегменти [1, с. 586]. З поглядів на конкуренцію сучасних науковців найбільшої уваги, на нашу думку, заслуговують висновки Р.А.Фатхутдінова, який вважає, що конкуренція – це процес управління суб'єктом своїми конкурентними перевагами з метою одержання перемоги або досягнення інших цілей у боротьбі з конкурентами за задоволення об'єктивних чи суб'єктивних потреб у межах законодавства або в природних умовах [2].

Важливо, що поряд із відомим все більшого значення набуває і таке оновлене за змістом поняття як гіперконкуренція. Наприклад, С.А. Єрохін пропонує охарактеризувати дану категорію як ситуацію, коли суб'єкти, дедалі більшою мірою зазнаючи сукупного впливу раніше ізольованих один від одного конкурентних факторів, об'єктивно входять у середовище виникнення багатоаспектної, динамічної та агресивної конкуренції [3, с.503-505].

Та, не дивлячись на певні трансформаційні зміни у конкурентному середовищі, у законодавстві України поняття «конкуренція», на наш погляд, поки розглядається дещо спрощено. Так, у Законі України, «Про захист економічної конкуренції» конкуренція трактується лише як «змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку» [4, с.12].

В той же час не можна не враховувати, що дане визначення слугує вихідною позицією всього конкурентного законодавства України, яке загалом ґрунтується на нормах, встановлених Конституцією України, і складається зокрема із законів України «Про захист економічної конкуренції», «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист від недобросовісної конкуренції», а також прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів. Крім того, межі правомірної поведінки учасників конкурентних правовідносин визначаються окремими статтями Цивільного кодексу України.

З огляду на те, що конкурентні відносини, як і конкуренція, дедалі набувають глобального характеру, доцільно, на нашу думку, глибинно проаналізувати особливості їх регулювання на міжнародному рівні і забезпечити створення власних досконалих механізмів регулювання відносин між суб'єктами підприємницької діяльності, що можуть призводити до посилення монополізації та проявів недобросовісної конкуренції. До того ж в зв'язку з тим, що політика у сфері конкуренції вже не обмежується кордонами певної країни, а все більш відчутно зумовлюється взаємодією національних та міжнародних інституцій, дедалі все більш актуальними постають питання гармонізації національного конкурентного законодавства із міжнародним. В цьому контексті, зокрема в Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції національної економіки України на 2014–2024 рр. однією з причин низького рівня конкурентного розвитку зазначено «неврегульованість на законодавчому рівні питань щодо наближення законодавства про захист економічної конкуренції до законодавства Європейського Союзу» [5].

Зрозуміло, що для створення ефективного конкурентного середовища, зважаючи на те, що вітчизняна економічна система в зв'язку із особливостями передовсім історичного розвитку, воєнними впродовж шести років діями на Сході, політичними та іншими факторами зовнішнього впливу відрізняється від економік розвинених країн, а також, без сумніву, пасивний характер державного регулювання конкурентних відносин через відсутність досвіду і фахової підготовки чиновників вищого рівня невідкладним постає посилення активним компонентом зарубіжного досвіду щодо правозастосовної практики провідних країн.

Для цього, в першу чергу, законодавчо слід вже визнати, що конкуренція передовсім – це дієвий засіб регулювання кожним суб'єктом господарювання у суперництві з іншими на ринку

суб'єктами своїх конкурентних переваг для забезпечення стабільної і довготривалої власної конкурентної позиції (конкурентоспроможності) як на внутрішніх, так і у зовнішніх середовищах при дотриманні норм чинного законодавства, вдосконаленні технологічного базису і досягненні у господарській діяльності ефективних економічних і соціальних результатів. Таке трактування характеризує конкуренцію комплексно і з точки зору її місця та ролі в системі засобів управління, і за сутнісним економічним змістом, коли за основу виміру конкурентного суперництва між суб'єктами у всіх його проявах обирається саме конкурентоспроможність.

Принагідно ж не можна не зазначити, що донині так само малодослідженою зокрема вітчизняною економічною наукою залишається і категорія конкурентоспроможності, що більшою мірою пояснюється недостатньо прогнозованими трансформаційними процесами національної економіки, тим більш, що фундаментальна наука, яка впродовж всіх років незалежності мала вкрай мале фінансування і не встигла досконально трактувати нові реалії – в деякій мірі обмежилась припущенням певного споріднення змісту категорій «конкурентоспроможність» та «ефективність». Можливо з цих причин у згаданому Законі «Про захист економічної конкуренції» не надається чітке визначення поняття «конкурентоспроможність», цим також пояснюється і відсутність у даному законі будь-яких посилань на методики розрахунків для суб'єктів господарювання певних показників з конкурентоспроможності.

В широкому розумінні конкурентоспроможність – це зумовлена економічними, соціальними політичними чинниками позиція країни або товаровиробника на внутрішньому та зовнішньому ринках. За умов відкритої економіки вона може визначатися і як здатність країни (підприємства) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку та ринках інших країн. Таким чином, проблема підвищення конкурентоспроможності стосується практично всіх сторін суспільного життя, проте загострення в умовах швидкоплинних змін конкурентної боротьби суб'єктів за збут продукції, за своє місце на ринку змушує і окремі підприємства, і країни в цілому постійно вести пошук нових можливостей та резервів і одночасно вимагає вдосконалення технологічних процесів.

Аналізуючи найбільш популярні трактування конкурентоспроможності чи то на рівні підприємств, чи на макрорівні, можна виокремити такі з точки зору фахівців основоположні характеристики даного поняття: наявність власної мотивації стосовно покращання діяльності; очікування довготривалих позитивних результатів; наявність вагомих конкурентних переваг; можливість і здатність протистояти суперникам, тощо [2]. Проте об'єднуючим підґрунтям щодо більшості позицій як зарубіжних, так і вітчизняних науковців є те, що за основу визначення конкурентоспроможності окремої країни береться показник рівня добробуту на душу працездатного населення, тобто конкурентоспроможність визначається, з одного боку, здатністю країни максимально ефективно використовувати працездатне населення, а з іншого – забезпечувати зростання його доходів шляхом підвищення продуктивності праці та поступового розширення власних економічних можливостей стосовно раціонального збільшення обсягів інвестування в економіку.

Саме з цих позицій вивченням конкурентоспроможності на глобальному рівні і займаються багато аналітичних центрів світу – вагомий внесок у цьому питанні зробили групи зарубіжних вчених з Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD) (А. Bris, J. Caballero, С. Cabolis та ін.), Всесвітнього економічного форуму (WEF) (С. Browne, G. Corrigan, R. Crotti, X. Sala-i-Martin).

Усе більшого впливу у питанні дослідження конкурентоспроможності національних економік набуває Глобальна федерація рад з конкурентоспроможності (GFCC), яка об'єднує зусилля дослідників конкурентоспроможності з різних країн (Alessandro Golombiewski Teixeira, Lori Schmidt, Alexander Idrisov, Н.Е. TaeshinKwon, Deborah L. Wince-Smith та ін.). GFCC розроблено власну методику оцінки конкурентоспроможності на основі восьми груп показників, а також створено програмний продукт (The Decoder), який дозволяє аналізувати конкурентоспроможність національної економіки у різних вимірах. Серед центрів дослідження конкурентоспроможності одне з провідних місць займає Інститут Стратегії та Конкурентоспроможності (ISC) Гарвардської школи бізнесу на чолі з М. Портером, науковцями якого досліджуються теоретичні аспекти визначення конкурентоспроможності, питання конкурентоспроможності регіонів, міст та окремих територій, тощо.

Зазначені організації, що вже давно визнані найвідомішими центрами з дослідження конкурентоспроможності на глобальному рівні, конкурентоспроможність національної економіки в широкому розумінні розглядають як здатність країни з урахуванням ряду важливих факторів забезпечити стале зростання процесів національної економіки та високу їх соціальну спрямованість. Вітчизняні економісти, беручи до уваги погляди зарубіжних науковців на визначення

конкурентоспроможності національної економіки, також проводять свої дослідження щодо впливу комплексу факторів, які можуть і дещо різнитися, або ж розглядатись у різних поєднаннях при обґрунтуванні варіантів стратегії рівня національної конкурентоспроможності, проте. єдність підходів базується на тому, що оскільки конкурентоспроможність на макрорівні – це здатність національної економіки виробляти і споживати товари і послуги, взаємодіючи з іншими національними економіками як у зовнішніх, так і у внутрішніх ринкових середовищах з найбільшими економічними ефектами, то її, зазвичай, характеризують як здатність конкурувати завдяки власним конкурентним перевагам.

Конкурентні ж переваги, що виникають у результаті поєднання чинників конкурентоспроможності, вибудовуються у певний логічний ланцюжок (фактори конкурентоспроможності, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, конкуренція), заключним і визначальним елементом у якому фігурують провідні фактори впливу. Серед факторів, які впливають на конкурентоспроможність країни, зокрема М. Портер виділяє п'ять головних: рівень розвитку науки і технології, обсяг капіталу, кількість робочої сили, розвиток інфраструктури, інформація. На його думку саме такий системний підхід щодо факторів і є визначальним для характеристики конкурентних переваг країни [1, с. 34,23].

В цьому аспекті переважна більшість вчених також схиляється до багатофакторності процесу визначення міжнародної конкурентоспроможності, що зумовлена процесами глобалізації, а найпоширенішими з них є наступні групи факторів: економічні, соціальні, політичні, інформаційні.

Оскільки фактори конкурентоспроможності – це обставини та умови, що спричиняють конкурентоспроможність, формування їх впливу відбувається поступово разом з еволюціонуванням економічного розвитку. Так, в індустріальній економіці фактори, що визначали економічні переваги країни, ґрунтувалися на ресурсах і географічному їх розташуванні, ці ж чинники забезпечували здебільшого екстенсивне економічне зростання, а з розвитком індустріальної економіки дедалі все більшої ваги набувало новаторство та підвищення продуктивності виробничих процесів.

В глобальній постіндустріальній економіці фактори конкурентоспроможності зосереджуються, передусім, на пріоритетності застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, і саме під їх впливом в сучасних економічних умовах все більшого значення набуває впровадження інноваційно-інвестиційних проектів у розвиток, в першу чергу, підприємств реального сектору економіки.

Серед важливих чинників, що визначають місце суб'єктів у конкурентному їх протистоянні на всіх рівнях, неодмінно слід вважати продуктивність праці, що завжди у економічному і соціальному розвитку суспільства відігравала вирішальну роль. Продуктивність, вочевидь, не лише визначає здатність країни підтримувати високий рівень росту ВВП країни, вона також багато в чому визначає характер впровадження і окупності інвестицій, тобто є чи не одним із ключових передумов, що пояснюють потенціал зростання економіки і разом з цим – добробуту громадян.

Це в свою чергу вказує на важливе місце серед чинників національної конкурентоспроможності показників стану макроекономічного середовища, адже економіка не зможе стійко розвиватися до тої пори, поки не буде сформоване стабільне макроекономічне середовище із прийнятним рівнем інфляції, зростаючим ВВП, допустимим дефіцитом бюджету, рівнем державного боргу, тощо.

В той же час ефективне функціонування економіки неможливе без розгалуженої і дієвої інфраструктури – тільки високорозвинена інфраструктура дозволяє усунути так званий «ефект віддаленості регіонів», оскільки об'єднує національний ринок і пов'язує його з ринками інших країн і регіонів, знижуючи при цьому вартість всіх перевезень. До того ж, правильна розгалуженість і висока якість інфраструктури через стимулювання економічного зростання неодмінно також сприятиме підвищенню добробуту громадян. В цьому сенсі неабияка роль належить транспортній сфері, включаючи якісні автотраси, залізниці, порти і повітряні авіалінії, що дозволяє разом із вчасним наданням підприємцями гарантованих населенню транспортних послуг, паралельно забезпечувати раціональне переміщення трудових ресурсів.

Не викликає також сумніву, що для економіки та громадян надто важливим є безперебійне енергопостачання і, нарешті, надійна та розгалужена телекомунікаційна мережа, що забезпечує швидкий і необмежений потік інформації і підвищує ефективність економічних процесів в цілому.

Переваги на міжнародному ринку забезпечують і такі конкурентні фактори, як наприклад, кваліфікована робоча сила та її попит на ринку праці, наявність або відсутність у країні дешевої робочої сили, а також суміжних, конкурентоспроможних на міжнародному ринку галузей, тощо. Серед факторів, що забезпечують конкурентоспроможність країни, також визнається і відносна незалежність від коливань світових ринків, від політики інших держав та ін.

Ці та деякі інші фактори конкурентоспроможності в умовах глобалізації при ефективній їх взаємодії в кінцевому підсумку сприяють зростанню обсягів прибутків, що, як відомо, формується на мікрорівні. Тому не дивно, що, розглядаючи фактори конкурентоспроможності макрорівня, дослідники, маючи на увазі, що в конкурентній боротьбі між країнами беруть участь також і підприємства, крупні компанії, великі фірми, тощо, зазначені фактори оцінюють незмінними для всіх, проте, з урахуванням особливостей і масштабності макрорівня (історія країни; рівень відкритості економіки; політична кон'юнктура; наявність сильної держави; наявність союзників; відсутність потужних об'єднаних конкурентів; екологічна ситуація та багато інших елементів у різноманітному поєднанні) вважають доцільним коригувати відповідно до умов функціонування відповідної фінансово-господарської системи.

Значна увага серед економістів також приділяється різним механізмам підвищення конкурентоспроможності, наприклад, освіті та навчанню, технологічному прогресу, високому рівню державного управління, розвитку бізнесу, ефективності створених ринкових умов, тощо. Саме з урахуванням головних факторів на сьогодні у практиці міжнародних досліджень щодо конкурентоспроможності країн вже впродовж більше, ніж трьох десятиліть застосовується найбільш відома, як вже зазначалося, у цій царин методика оцінки конкурентоспроможності країн, що розроблена експертами незалежної міжнародної організації – Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum – WEF), а результати розрахунків за цією методикою щорічно публікуються у доповідях WEF з питань конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Report) [6]. Методика оцінки конкурентоспроможності базується на статичних та динамічних компонентах продуктивності праці, що одночасно і визначає здатність підтримувати високий рівень розвитку країни, доходів на душу населення, вона виступає одним із визначальних засад ступеня повернення інвестицій, накопичувального потенціалу і, в решті, – є необхідною передумовою щодо забезпечення належного рівня конкурентних переваг країни у глобалізованому світі.

Для вимірювання конкурентоспроможності WEF використовують індексний метод, що передбачає розрахунок зведеного індексу на базі агрегування ряду показників, який з 2004 р. отримав назву «Глобальний індекс конкурентоспроможності» (the Global Competitiveness Index – GCI). У сучасній методиці виділяється 12 факторів, які є основними показниками конкурентоспроможності країни. Дані фактори об'єднані у три групи та мають відповідні вагові коефіцієнти: фактори базових вимог (інститути, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта); фактори, що підвищують ефективність бізнес-середовища (середня, вища і спеціальна/професійна освіта, ефективність товарних ринків, ефективність ринку праці, досконалість фінансових ринків, технологічна готовність, розмір ринку); інноваційні фактори та фактори досконалості бізнесу. Умовно, як нам вдається, їх можна характеризувати як фактори щодо розширення власних економічних можливостей.

Що ж стосується України, то всі, в тому числі і окреслені у групи фактори так само важливі для формування вітчизняної конкурентоспроможності на міжнародному рівні, як, очевидно, і для кожної окремої країни, на якому б континенті вона не знаходилась. Звичайно, ж, що поряд з іншими, наша держава також має свою специфіку стосовно формування відповідних факторів, що визначають рівень її конкурентоспроможності, і, по-суті, достойне місце у світовому порядку на шляху до розвитку нового світотворення. Важливо, на нашу думку, перш за все зосередити увагу на факторах базових вимог, адже за сучасних умов різкого посилення зовнішнього економічного впливу, коли Україна опинилась на зламі інтересів, з одного боку, США і Росії, а з іншого – країн Європейського Союзу, і через ці обставини вже поспіль шести років знаходиться в стані війни із своїм східним сусідом, саме ступінь реалізації потенціалу країни через базові фактори на сьогодні в значній мірі визначає просування України на відповідний щодо світового виміру щабель її конкурентоспроможності.

Зрозуміло, що в першу чергу йдеться про значущість розвитку державних і соціальних інституцій, які, формуючи власну фінансову систему і бізнес-середовище, в свою чергу, визначають як внутрішню, так і зовнішню економічну політику, а, значить, мають особливо вагомий вплив на конкурентоспроможність країни в цілому.

На превеликий жаль, значення сучасних вітчизняних інститутів в контексті формування у світовому рейтингу гідної позиції України стосовно її конкурентоспроможності поки обмежується переважно лише сферою права, коли значна кількість доленосних для держави законів найвищим законодавчим органом приймається у так званому турборежимі, тобто не тільки без намірів з'ясування позицій виборців стосовно доцільності і своєчасності, а навіть зачасту без відповідного кваліфікованого обґрунтування всіх ключових положень, не кажучи вже про відсутність

моделювання наслідків прийняття цих законів, особливо тих, що безпосередньо стосуються ринку землі та ринку праці, як основних прав щодо формування доходів громадян. Як результат – Україна незмінно визнається третьою у світі країною за рівнем корупції, а це означає, що довіра до нашої держави з боку світової спільноти поки не є бажаною.

Наступний базовий фактор конкурентоспроможності – інфраструктура – як відомо, багато в чому визначають географічні передумови стосовно ділової активності країни. Сучасна вітчизняна інфраструктура характеризується більше занепадом українських транспортних сполучень, ніж належним до європейського рівня, який би сприяв інтеграції країни у світову економіку. Тому, без сумніву, роль держави в розвитку інфраструктури є незаперечною і надто важливою, адже необхідно невідкладно формувати ефективний механізм залучення інвестицій у цю стратегічну сферу.

Говорячи про макроекономічну стабільність в контексті забезпечення конкурентоспроможності країни, важливо зацентувати увагу на специфічних особливостях дії даного фактору в сучасних складних для України економічних умовах. По-перше, для того, щоб мати досягнення в економіці країна повинна прагнути до економічного зростання, що насправді ніби і передбачається, адже плани нинішнім урядом ставляться амбітні – майже 8% щорічного росту ВВП. Проте, важливо першочергово з'ясувати за яких чинників буде забезпечуватись будь-яке зростання макропоказників України, адже йдеться про те, щоб це було реальним, що досягається, як відомо, лише за умов ефективного функціонування виробничих процесів, а не, зокрема, довготривалих маніпуляцій з цінними паперами на фондовому ринку. Тому, для України саме економічне зростання слід розглядати як головний фактор макроекономічного розвитку, за якого держава, ставлячи за мету забезпечити економічний ріст у виважено обґрунтованих до щорічного ВВП розмірах, буде його досягати на основі відповідних програм і через науково-технічний розвиток, передусім, вітчизняної промисловості за всіма важливими її складовими, створюючи при цьому нові робочі місця та витісняючи поступово наявні тіньові схеми грошових потоків. Таким чином, фактор макроекономічного розвитку, на нашу думку, важливо розглядати як комплексний базисний фактор конкурентоспроможності, адже його цілеспрямована дія сприятиме одночасно і відновленню промислового виробництва і значному зменшенню обсягів тіньового сектору, який поки залишається незмінно високим.

Підґрунтям щодо реалізації всіх зазначених факторів є здоров'я нації та її початкова освіта, що неодмінно виступає узагальнюючим фактором конкурентоспроможності і одночасно запорукою підвищення продуктивності праці та забезпечення соціального і економічного розвитку суспільства в цілому.

Саме від розвитку та взаємодії, передусім, за усіма базовими чинниками конкурентоспроможності надалі визначатиметься і функціонування факторів другої групи, що торкаються підвищення ефективності бізнес-середовища, і, в свою чергу, потребують все більшого застосування інновацій. А, відповідно, активізація інноваційно-інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання в умовах створеного ринкового середовища вимагатиме більшої підтримки на рівні держави щодо забезпечення належного фінансування фундаментальних і прикладних досліджень важливих для стратегічних підприємств інвестиційно-інноваційних проєктів.

Загалом то, згідно зазначеної класифікації груп факторів, інноваційний чинник входить до 3-ї групи, він є ніби заключним в системі факторів конкурентоспроможності, проте надто вагомим для сучасної економічної ситуації в Україні, адже, на сьогодні в країні є багато фахівців, особливо молоді, які у вітчизняних закладах вищої освіти отримують високу підготовку у галузі ІТ – технологій і мають високий попит як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку праці. Враховуючи, що в інших країнах оплата праці таких фахівців буває набагато вищою, ніж в Україні, спостерігаються значні міграційні процеси в напрямку їх переміщення на постійне проживання до таких європейських країн, зокрема, як Польща, Чехія, Німеччина, Іспанія. Такі процеси варто негайно призупинити і за рахунок підтримки держави створити умови для отримання відповідних робочих місць з гідною заробітною платою для таких категорій спеціалістів безпосередньо в Україні, оскільки саме фактор інноваційності є чи не найбільш визначальним при оцінці конкурентоспроможності кожної країни.

Таким чином, вказані фактори впливу щодо конкурентоспроможності країни об'єднуються у три групи, кожна з яких характеризується певним субіндексом, при цьому внесок кожного субіндекса в підсумковий показник індексу СС/ для конкретної країни залежить від того, на якому етапі розвитку вона перебуває.

Наприклад, якщо індекс розраховується для країни, яка перебуває в стадії переважаючого впливу базових економічних факторів, то індекс блоку базових чинників береться з вагою 50%, блоку факторів, що підвищують ефективність бізнес-середовища, – з вагою 40%, а блоку інноваційних

факторів і факторів досконалості бізнесу – з вагою 10%, тобто в основу поділу країн в залежності від стадії економічного розвитку покладено модель трьох стадій економічного зростання, запропонована М. Портером, яка і пояснює причинно-наслідковий залежність між конкурентоспроможністю компаній в країні та рівнем розвитку цієї країни в цілому.

Таким чином, оцінюючи конкурентоспроможність країни, необхідно аналізувати значення всіх факторів та їх складників, оскільки сам рейтинг конкурентоспроможності країни практично не здатний пояснити природу цієї конкурентоспроможності. Саме тому у своєму звіті дослідники наводять рейтинги країн за окремими факторами і показниками, що, врешті, дозволяє кожній країні коригувати свою діяльність в залежності від умов економічного розвитку. В даному контексті сама методика вже є ключовою схемою для національних інститутів прогнозувати свій розвиток при формуванні стратегічних пріоритетів на основі порівняльного аналізу структурних показників різних країн щодо їх національної конкурентоспроможності.

Розглядаючи динаміку Індексу Глобальної конкурентоспроможності [6], можна відзначити, що більшість країн СНД випереджає Україну за GCI. При цьому, якщо ще у 2014-2015 рр. Україна посідала дещо краще місце в рейтингу, то у 2017-2018рр. рейтинг її конкурентоспроможності певним чином знизився і наша держава, спустившись на 5 щаблів, зайняла 81 місце замість 76 у 2014 році. Згідно попередніх даних щодо підсумків 2019 року Україна за основними конкурентними позиціями вже зайняла лише 88 місце.

Наведені дані свідчать, що Україна за всіма складниками конкурентоспроможності поки програє більшості розвинених країн світу. Причому при розрахунках складових зведеного індексу найбільше відставання спостерігається за такими чинниками, як «інституції», «інфраструктура», «технологічна готовність», «відповідність бізнесу сучасним вимогам», «інновації».

Одним з найбільш точних способів оцінки економічного розвитку держави як відомо, є показники ВВП на душу населення. За даними звіту Index of Economic Freedom міжнародної організації The Heritage Foundation, зокрема у 2017 році даний показник в Україні становив 2205 \$, це означає, що порівняно з провідними країнами світу ВВП України значно відстає, оскільки посідає 133 місце серед 187 країн світу, тобто швидше наближається до малорозвинених країн, таких як Бурунді, Малаві та Мадагаскар, де рівень зазначеного показника серед розглянутих країн є найменшим [7].

Така ситуація пояснюється переважно екстенсивним розвитком економіки, характерними особливостями для якого в основному є виробництво сировинної ресурсозатратної продукції з низькою доданою вартістю, що не завжди відповідає міжнародним стандартам. При цьому на виробничо-господарську діяльність вітчизняних товаровиробників значно вплинули як несприятливі політикоекономічні умови, значні боргові зобов'язання, тривалий військовий конфлікт, низька інвестиційна привабливість, так і недовіра до органів державного управління через високий рівень корупції, небажання запроваджувати кардинальні зміни у розподільчих процесах з метою усунення тіньових схем при пересуванні товарів через кордон, тощо.

Висновки і пропозиції. Отже, Україна сьогодні стоїть перед новими викликами, які сформовані під впливом зростання відкритості глобальної економіки, посилення невизначеності напрямів та темпів такого зростання. Це вимагає значних змін у стратегічному баченні розвитку національної економіки та визначенні напрямів політики держави щодо забезпечення гідного рівня України на конкурентному глобальному ринку.

Тому актуальним постає питання всеохоплюючого аналізу економічного та соціального стану України в контексті посилення позиції конкурентоспроможності держави на тлі інтенсивного розвитку глобалізаційних процесів, що, в свою чергу, не може не сприяти підвищенню економічного розвитку та рівня життя населення на майбутні періоди.

У результаті багаторічних досліджень, проведених провідними зарубіжними центрами з питань національної конкурентоспроможності був розроблений методичний інструментарій та ряд рекомендацій, які є надто актуальними для сучасних умов розвитку України, адже дотримуючись цих основоположних вимог наша країна може неодмінно домогтися підвищення своєї конкурентоспроможності. Це: стабільне і обґрунтовано передбачуване законодавство; гнучка структура економіки; інвестиції в традиційну і технологічну інфраструктуру; стимулювання приватних заощаджень та внутрішніх інвестицій; підвищення агресивності експорту поряд із залученням прямих іноземних інвестицій; поліпшення якості, оперативності і прозорості управління та адміністрування; взаємозумовленість заробітної плати, продуктивності праці та податків; скорочення розриву між мінімальними і максимальними заробітками в країні і зміцнення середнього

класу; значні інвестиції в освіту, а також безперервне підвищення кваліфікації кадрів; національних особливостей і переваг в контексті глобалізації економіки тощо.

З огляду на зазначене, основними механізмами підвищення конкурентних переваг України має стати здійснення внутрішніх реформ (освітньої, медичної, пенсійної, земельної, судової; запровадження ефективного ринку зайнятості разом із формуванням додаткових робочих місць на відновлених передусім промислових підприємствах тощо) та трансформація векторів зовнішньоекономічної політики разом із окресленням дієвих механізмів залучення зовнішнього інвестування. Невідкладне і продумане запровадження таких механізмів поряд із використанням методик щодо оцінки конкурентоспроможності дасть можливість реально оцінювати власну конкурентну позицію України на міжнародному рівні і стане в той же час передумовою підвищення продуктивності багатогалузевої національної економіки, яка повинна спиратися на потужну технологічну, наукову та інноваційно-інвестиційну базу, а також на високого кваліфікаційного рівня підготовки працівників.

Зазначені чинники та механізми щодо підвищення рівня конкурентоспроможності України мають віднайти своє місце серед національних пріоритетів Стратегії економічного і соціального розвитку на довгостроковий період.

Запорукою ж успішної реалізації такої Стратегії має стати ефективне конкурентне законодавство, саме за допомогою якого Україна, ставлячи за мету забезпечити на ринках добросовісну економічну конкуренцію, має скоординувати діяльність всіх учасників ринкового середовища максимально узгодити основні його положення з конкурентним законодавством країн Європейського Союзу, щоб не допустити посилення негативної тенденції щодо зниження своїх рейтингів за Індексом глобальної конкурентоспроможності. З цією метою важливо і надалі удосконалювати вітчизняне законодавство, розглядаючи конкурентоспроможність національної економіки України передусім як сукупність конкурентних переваг держави, що створюють довготривалі потенційні можливості в умовах чинного законодавства стійко витримувати впродовж відповідного періоду конкурентне протистояння на світових ринках при неодмінно постійному проведенні на пріоритетних засадах ефективної інноваційно-інвестиційної діяльності із залученням на різних рівнях дієвих чинників і механізмів в контексті забезпечення сталого росту продуктивності праці вітчизняних підприємств і на цій основі – прогнозованообґрунтованого зростання економіки та обсягів інвестування передусім у виробничій сфері з кінцевою метою – підвищення реальних доходів українських громадян.

Ось чому при формуванні внутрішньої економічної політики України слід вважати надто важливою на сьогодні необхідність узгодження у часі та просторі напрямів промислової політики як базису для створення комфортних умов підприємницької діяльності щодо виробництва принципово нових товарів (робіт, послуг) та їх здорового просування на світових ринках з активною, сильною й ефективною конкурентною політикою, яка має виступати однією з дієвих форм державного регулювання ринкових відносин і на національному, і на міжнародному рівнях.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Портер М. Международная конкуренция. Конкурентные преимущества стран / Пер. с англ. – Альпина Паблишер, 2016, 947 с.
2. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление. – М.: ИНФРА, 2009. – 312 с.
3. Єрохін С.А. Структурна трансформація національної економіки: теорет. – методол. аспект: Монографія / С.А. Єрохін. – К.: Світ Знань, 2002, с. 525.
4. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001р. № 2210-III// Відомості Верховної Ради України, 2001, №12.
5. Про схвалення Концепції Загальнодержавної програми розвитку конкуренції на 2014-2024 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2012 р. № 690-р// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80>
6. The Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report>
7. Index of Economic Freedom [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://https://www.heritage.org/index/about>

REFERENCES

1. Porter M. Mezhdunarodnaya konkurentsya. Konkurentnyye preimushchestva stran [International Competition. Competitive advantages of countries] / Per. s angl. – Al'pina Publisher, 2016, 947 s. [in Ukraine].
2. Fatkhutdinov R.A. Konkurentosposobnost': ekonomika, strategiya, upravleniye [Competitiveness: economics, strategy, management]. – M.: INFRA, 2009. – 312 s. [in Russia].
3. Yerokhin S.A. Strukturna transformatsiya natsional'noyi ekonomiky: teoret. – metodol. aspekt: Monografiya [Structural transformation of the national economy: a theory. – methodol. aspect:] / S.A. Yerokhin. – K.: Svit Znan', 2002, s. 525. [in Ukraine].
4. Zakon Ukrayiny «Pro zakhyst ekonomichnoyi konkurentsii» [On Protection of Economic Competition] 11.01.2001r. № 2210-III// Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny, 2001, №12. [in Ukraine]
5. Pro skhvalennya Kontseptsiyi Zahal'noderzhavnoyi prohramy rozvytku konkurentsii na 2014-2024 roky [Concept of the National Program of Competition Development for 2014-2024] Rozporyadzhennya Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 19 veresnya 2012 r. № 690-r// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/690-2012-%D1%80> [in Ukraine]
6. The Global Competitiveness Report. <http://www.weforum.org/reports/the-global-competitiveness-report>
7. Index of Economic Freedom Режим доступу: [http:// https://www.heritage.org/index/about](http://https://www.heritage.org/index/about).

РЕФЕРАТ

Гречан А.П. Особливості оцінки конкурентоспроможності національної економіки А.П. Гречан, Л.М. Бабич, О.Г. Парфентьева, С.А. Наконечна // Вісник Національного транспортного університету. Серія «Економічні науки». Науково-технічний збірник. – К. : НТУ, 2020. – Вип. 2 (47).

Стаття присвячена обґрунтуванню наукових та організаційних підходів щодо формування базових засад та елементів оцінки конкурентоспроможності національної економіки України в контексті подальшої глобалізації економічних процесів.

Об'єкт дослідження – нормативно-правове та методичне забезпечення щодо оцінки конкурентоспроможності національної економіки.

Мета роботи – обґрунтування сучасних механізмів як ефективних засобів регулювання конкурентоспроможності при формуванні стратегії економічного і соціального розвитку на довгостроковий період.

Метод дослідження – теоретико-логічне обґрунтування процесів конкурентоздатності на макrorівні.

Процеси активного включення України у світові економічні відносини ставлять одним із найважливіших завдань забезпечення довгострокової конкурентної позиції на міжнародних ринках. В статті узагальнено досвід щодо ролі і місця законодавчої бази та чинних впливових факторів в системі оцінки конкурентоспроможності національних економік країн світу. Запропоновано внесення змін до чинного конкурентного законодавства України з огляду на нові бачення у трактуванні таких базових понять, як «конкуренція» та «конкурентоспроможність» з подальшим акцентом на сутнісне розуміння даних категорій при визначенні послідовності врахування впливу тих чи інших груп факторів та механізмів з відповідним віддзеркаленням цих процесів і завдань серед національних пріоритетів. Стратегії економічного і соціального розвитку України в контексті забезпечення на довгострокову перспективу стійкої конкурентної позиції вітчизняної національної економіки в умовах подальшої глобалізації.

Результати дослідження можуть бути впроваджені в системі наукових засад щодо формування конкурентної політики України на довгостроковий період. Прогнозні припущення щодо розвитку об'єкта дослідження – пошук дієвих механізмів формування конкурентної стратегії національної економіки України

КЛЮЧОВІ СЛОВА: КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ, НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА, ІНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ, ФАКТОРИ НАЦІОНАЛЬНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.

ABSTRACT

Grechan A.P., Babych L.M., Parfentieva O.G., Nakonechna S.A. Features of the competitiveness assessment of the national economy of Ukraine in the context of globalization. Visnyk National Transport

University. Series «Economic sciences». Scientific and Technical Collection. – Kyiv: National Transport University, 2020. – Issue 2 (47).

The article is devoted to substantiation of scientific and organizational approaches to the formation of the bases and elements of assessing the competitiveness of the national economy of Ukraine in the context of further globalization of economic processes.

The object of study is the regulatory and methodological support for assessing the competitiveness of the national economy.

The purpose of the work is the justification of modern mechanisms as effective means of regulating competitiveness in the formation of a long-term economic and social development strategy.

The research method is a theoretical and logical justification of competitive processes at the macro level.

The processes of the active introduction of Ukraine into world economic relations put forward the most important task – ensuring a long-term competitive position in international markets. The article summarizes the experience in the context of the role and place of the legislative base and effective factors in the system of assessing the competitiveness of national economies of different countries. It is proposed to amend the current legislation of Ukraine on competitiveness, taking into account new approaches in the definitions of such concepts as “competition» and “competitiveness» with a further emphasis on an essential understanding of these categories when determining the sequence of influence of various groups of factors and mechanisms on prioritizing national processes and tasks in the Strategy of economic and social development of Ukraine in the context of ensuring a long-term sustainable competitive position national economy in the context of further globalization.

The results of the study can be implemented in the system of scientific foundations for the formation of the competition policy of Ukraine. Predicted areas for possible further research are the search for effective mechanisms for the formation of a competitive strategy for the national economy of Ukraine.

KEYWORDS: COMPETITIVENESS, NATIONAL ECONOMY, GLOBAL COMPETITIVENESS INDEX, FACTORS OF NATIONAL COMPETITIVENESS.

РЕФЕРАТ

Гречан А.П. Особенности оценки конкурентоспособности национальной экономики Украины в условиях глобализации / А.П. Гречан, Л.Н. Бабич, Е.Г. Парфентьева, С.А. Наконечная // Вестник Национального транспортного университета. Серия «Экономические науки». Научно-технический сборник. – К.: НТУ, 2020. – Вып. 2 (47).

Статья посвящена обоснованию научных и организационных подходов к формированию основ и элементов оценки конкурентоспособности национальной экономики Украины в контексте дальнейшей глобализации экономических процессов.

Объект исследования – нормативно-правовое и методическое обеспечение оценки конкурентоспособности национальной экономики.

Цель работы – обоснование современных механизмов как эффективных средств регулирования конкурентоспособности при формировании стратегии экономического и социального развития на долгосрочный период.

Метод исследования – теоретико-логическое обоснование процессов конкурентоспособности на макроуровне.

Процессы активного внедрения Украины в мировые экономические отношения выдвигают наиважнейшее задание – обеспечение долгосрочной конкурентной позиции на международных рынках. В статье обобщен опыт в разрезе роли и места законодательной базы и действенных факторов в системе оценки конкурентоспособности национальных экономик разных стран. Предложено внести изменения в действующее законодательство Украины по конкурентоспособности с учетом новых подходов в определениях таких понятий, как «конкуренция» и «конкурентоспособность» с дальнейшим акцентом на сущностное понимание данных категорий при определении последовательности влияния различных групп факторов и механизмов на расстановку приоритетности национальных процессов и заданий в Стратегии экономического и социального развития Украины в контексте обеспечений долгосрочной устойчивой конкурентной позиции отечественной национальной экономики в условиях дальнейшей глобализации.

Результаты исследования могут быть внедрены в системе научных основ по формированию конкурентной политики Украины. Прогнозные направления возможного дальнейшего исследования – поиск действенных механизмов формирования конкурентной стратегии национальной экономики Украины.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ, НАЦИОНАЛЬНАЯ ЭКОНОМИКА, ИНДЕКС ГЛОБАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ, ФАКТОРЫ НАЦИОНАЛЬНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ.

АВТОРИ

Гречан Алла Павлівна, доктор економічних наук, професор, Національний транспортний університет, професор кафедри економіки, e-mail: Grechan.ap@gmail.com, тел. +380442803016, к. 313, вул. М.Омеляновича-Павленка 1, м. Київ, Україна, 01010, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Бабич Людмила Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент Національний транспортний університет, доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту, e-mail: fin2006@ukr.net, к. 424, вул. М.Омеляновича-Павленка 1, м. Київ, Україна, 01010, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Парфентьева Елена Геннадіївна, кандидат економічних наук, Національний транспортний університет, старший викладач кафедри економіки, e-mail: alenagp@ukr.net, тел. +380442803016, к. 313, вул. М.Омеляновича-Павленка 1, м. Київ, Україна, 01010, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Наконечна Світлана Анатоліївна, Національний транспортний університет, старший викладач кафедри фінансів, обліку і аудиту, e-mail: Rudenkova@ukr.net, тел. +380679134947, к. 424, вул. М.Омеляновича-Павленка 1, м. Київ, Україна, 01010, orcid.org/0000-0003-0507-4116

AUTHORS

Grechan A.P., Doctor of Economics, professor, National Transport University, Department of Economics, e-mail: Grechan.ap@gmail.com, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Omelyanovicha-Pavlenko street 1, 313, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Babych Lyudmila Nikolaevna, PhD (Economics), National Transport University, Department of Finance, Accounting and Auditing, e-mail, fin2006@ukr.net, Ukraine, 01010, Kyiv, Omelyanovicha-Pavlenko street 1, 424, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Parfentjeva O.G. PhD (Economics), senior lecturer, National Transport University, Department of Economics, e-mail: alenagp@ukr.net, tel. +380442803016, Ukraine, 01010, Kyiv, Omelyanovicha-Pavlenko street 1, 313, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Nakonechna Svitlana Anatoliivna, National Transport University, vehicle universitet senior vkladach Department of Finance, Accounting and Auditing, e-mai: Rudenkova@ukr.net, tel. +380679134947, Ukraine, 01010, Kyiv, Omelyanovicha-Pavlenko street 1,424, orcid.org/0000-0003-0507-4116

АВТОРЫ

Гречан Алла Павловна, доктор экономических наук, профессор, Национальный транспортный университет, профессор кафедры экономики, e-mail: Grechan.ap@gmail.com, тел. +380442803016, к. 313, ул. М.Омельяновича-Павленко 1, г. Киев, Украина, 01010, orcid.org/ 0000-0003-3984-9952

Бабич Людмила Николаевна, кандидат экономических наук, доцент Национальный транспортный университет, доцент кафедры финансов, учета и аудита, e-mail: fin2006@ukr.net, к. 424, ул. М.Омельяновича-Павленко 1, г. Киев, Украина, 01010, orcid.org/ 0000-0003-1602-9290

Парфентьева Елена Генадьевна, кандидат экономических наук, Национальный транспортный университет, старший преподаватель кафедры экономики, e-mail: alenagp@ukr.net, тел. +380442803016, к. 313, ул. М.Омельяновича-Павленко 1, г. Киев, Украина, 01010, orcid.org/ 0000-0002-5946-9490

Наконечная Светлана Анатольевна, Национальный транспортный университет, старший преподаватель кафедры финансов, учета и аудита, e-mai:Rudenkova@ukr.net, тел. +380679134947, к. 424, ул. М.Омельяновича-Павленко 1, г. Киев, Украина, 01010, orcid.org/0000-0003-0507-4116

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Козак Л.С., кандидат економічних наук, професор, Національний транспортний університет, завідувачка кафедри економіки, Київ, Україна.

Бондаренко Є.В., доктор економічних наук, професор, президент Української академії інвестицій в науку і будівництво, Київ, Україна.

REVIEVER:

Bondarenko Ye.V., Doctor of Economics, professor, President of Ukrainian Academy of investment in Science and Construction, Kyiv, Ukraine.

Kozak L.S., PhD, professor, head of department of economics, National Transport University, Kyiv, Ukraine.